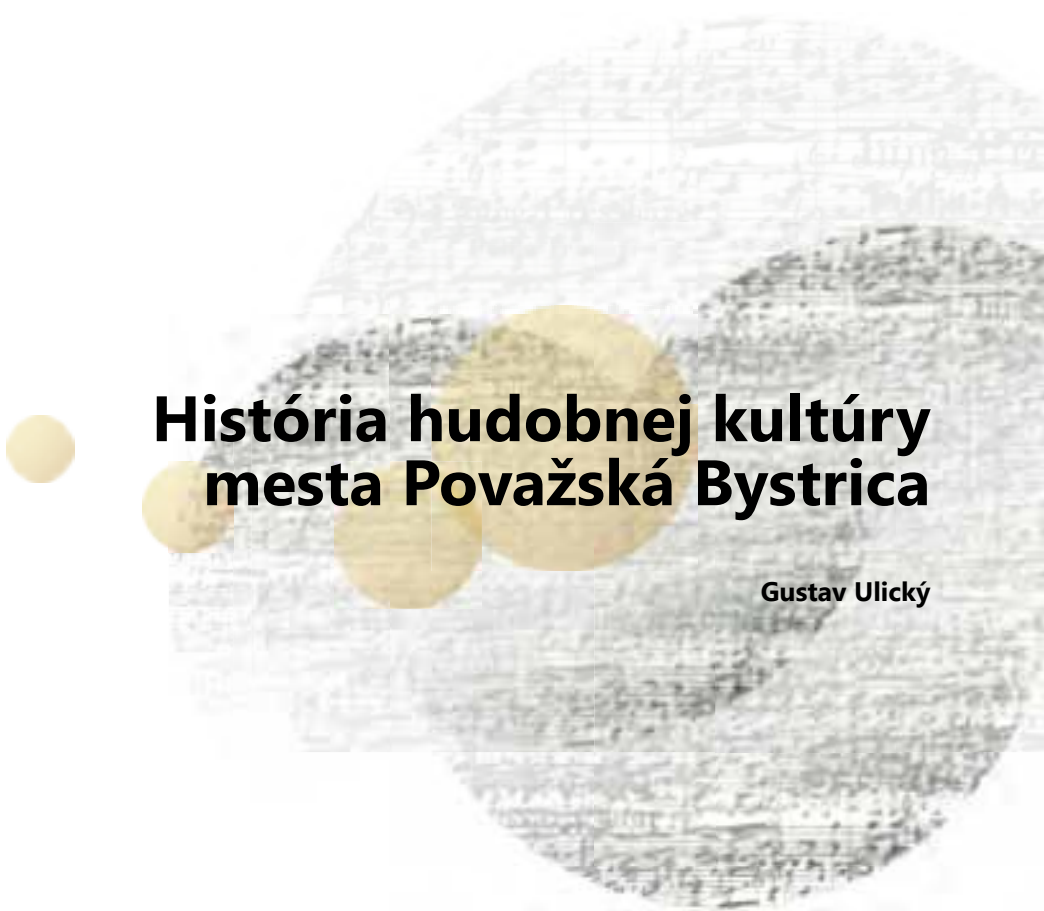

História hudobnej kultúry mesta Považská Bystrica

Gustav Ulický

VYDÁVA

Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici
Ul. odborov 244/8, 017 01 Považská Bystrica
www.muzeumpb.sk

Autor: Gustav Ulický
Redakčná rada: PhDr. Viera Praženicová, Mgr. Ondřej Trnka, Viliam Frolo
Grafická úprava, OCR proces, zalomenie a obálka: Mgr. Ondřej Trnka
Recenzent: Mgr. art. Michal Bróska
Jazyková úprava: Mgr. Mária Popovičová
Tlač: UNIPRINT s.r.o.

ISBN 978-80-970619-1-3

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť reprodukováaná, uložená vo vyhľadávacom systéme alebo šírená akýmkoľvek spôsobom - elektronicky, mechanicky, kopírovaním, nahrávaním alebo inak - bez predchádzajúceho písomného povolenia majiteľov autorských práv.

Obrazový materiál: archív autora, archív Viliama Frola, archív Štefana Bielik, archív Vlastivedného múzea v Považskej Bystrici,

Prvé vydanie
Náklad: 800 kusov

© Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici
Považská Bystrica 2013

PREDHOVOR AUTORA

Táto knižka nie je, ani nechce byť dielom postaveným na výsostne vedeckých podkladoch. Je tu len snaha autora zachovať, čo sa ešte zachovať dá z kultúrnych dejín nášho mesta z oblasti jeho hudobnej kultúry, ktorá bola veľmi bohatá, a bola by veľká škoda, ak by ju dnešná mladá a budúce generácie našich spoluobčanov nepoznali.

Považská Bystrica mala v nedávnej minulosti to šťastie, že sa stala priemyselným mestom, a že priemysel priniesol so sebou aj podmienky pre rast hudobnej kultúry. Ako to mesto využilo, kto boli tie osobnosti a hudobné telesá, ktoré sa na hudobnom rozvoji podieľali, o tom chce táto knižka rozprávať. Žiaľ, nemôže si nárokovať na detailnosť pohľadu do dejín, lebo generácie z obdobia prvej tretiny 20. storočia už vymreli, nejaké kronikárske zápisy z tejto oblasti považovanej za okrajovú neexistujú, preto bolo možné stavať len na ústnych podaniach jednotlivcov, ktoré nemusia byť vždy relevantné. Autor však drvivú väčšinu opisovaných dejov a udalostí absolvoval ako hudobný interpret a aj ako vnímavý pozorovateľ, a tak zásadné nedostatky či omyly nepripúšťa. Želá si, aby táto publikácia bola prínosom pre informovanosť a pre zvýšenie všeobecnej vzdelanosti jej čitateľov. Každá ľudská činnosť sa odohráva v konkrétnej dobe, v určitej spoločenskej či politickej klíme a ovplyvňujú ju konkrétni ľudia. Túto realitu musela vziať do úvahy aj táto knižka. Preto v nej nemôžu chýbať aj súvislosti ovplyvňujúce konkrétne dianie. Práve ony sú veľmi dôležité, lebo dokresľujú okolnosti, prečo sa záležitosti udiali práve tak, ako sa udiali, a nie inak. Na takomto pozadí treba vnímať aj dejinné konkrétnosti hudobnej kultúry nášho mesta opísané autorom, ktorý týmto zároveň ďakuje priateľom Jaroslavovi Drevenákovi, Tiborovi Hulcovi a Mgr. art. Michalovi Bróskovi za účinnú pomoc pri obstarávaní materiálov potrebných pre napísanie tohto pojednania.

Považská Bystrica, január 2010

Gustav Ulický

SLOVO VYDAVATEĽA NA ÚVOD

Kniha História hudobnej kultúry mesta Považská Bystrica prináša dianie na hudobnej scéne mesta predovšetkým v druhej polovici XX. storočia, keď autor Gustav Ulický bol jedným z jej hlavných aktérov.

Môžeme konštatovať, že spomienkové rozprávanie autora prináša veľa zaujímavých a cenných informácií, ktoré žiaden historiograf by nemohol priniesť, lebo žil mimo tejto scény. Autorovo účinkovanie vo viacerých hudobných telesách je zárukou hodnoverných informácií, navyše tieto boli redaktormi vydania konzultované so súputníkmi Gustava Ulického. Osobitne vysoko si ceníme množstvo fotografického a faktografického materiálu, ktoré Gustav Ulický zhromaždil a podrobne popísal. V archívoch sa často nachádzajú fotografie bez popisu a identifikovania osôb, čo znižuje ich výpovednú hodnotu a relevantnosť. Tak ako sa tóny hudby rozplynú v priestore, rozplynuli by sa bez správneho autora informácie o ľuďoch na fotografiách uverejnených v knihe. Usilovná práca Gustava Ulického prináša pre súčasníkov, ale i pre budúce generácie poznanie skutočností, ktoré determinujú ich bytie v tomto regióne.

Napriek tomu, že globalizácia zasahuje všetky sféry života, ukazuje sa, že pre jednotlivca je dôležité poznať odkiaľ pochádza, aké sú jeho korene, aké hodnoty vplývali na jeho formovanie. Jednoducho povedané, je potrebné byť niekde ukotvený, je potrebné mať domov. I toto sú dôvody, pre ktoré Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici vydáva História hudobnej kultúry mesta Považská Bystrica.

Redaktori sa rozhodli prezentovať rukopis v úplnom rozsahu a v pôvodnej podobe. V závere ponechali autorovi právo na vyjadrenie vlastného názoru, čo sa môže niekomu javiť ako príliš subjektívne. Domnievame sa, že vzhľadom na činnosť, ktorú pán Gustav Ulický na poli hudobnej kultúry vykonal má na to právo. Múzeum prináša verejnosti autentický materiál, ktorý v budúcnosti bude cenným študijným prameňom k dejinám hudby mesta Považská Bystrica.

Redakcia ďakuje za úzku spoluprácu a cenné informácie pri príprave knihy do tlače Mgr. art. Michalovi Bróskovi, Viliamovi Frolovi, Jaroslavovi Drevenákovi, Ing. Alfrédovi Richtrovi.

Osobitná vďaka patrí autorovi Gustavovi Ulickému, ktorý knihu napísal a zozbieral všetok faktografický materiál. Kniha bola napísaná v roku 2010 a k tomuto dátumu sú platné uverejnené údaje. Prosíme čitateľa, aby ku knihe pristupoval s ohľadom na termín vzniku. Je pravda, že odvtedy sa mohli niektoré skutočnosti zmeniť.

Svoju veľkorysosť preukázali a finančné prostriedky poskytli na vydanie publikácie viaceré právnické a fyzické osoby, za čo im Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici vyslovuje úprimnú vďaku a menovite ich uvádza v závere knihy.

PhDr. Viera Praženicová

OBSAH

	PREDHOVORY ÚVOD	
PRVÁ ČASŤ	OUVERTÚRA	8
DRUHÁ ČASŤ	ZAČIATKY HUDOBNEJ KULTÚRY	12
TRETIA ČASŤ	DYCHOVKA V POVAŽSKEJ BYSTRICI SLÁČIKOVÝ KVARTET	16 18
ŠTVRTÁ ČASŤ	DYCHOVKA ZK POVAŽSKÝCH STROJÁRNÍ	24
PIATA ČASŤ	ĎALŠIE DYCHOVKY V POVAŽSKEJ BYSTRICI HASIČSKÁ DYCHOVKA UČŇOVSKÉ DYCHOVKY POVAŽANKA DYCHOVKA ZUŠ	74 74 77 80 85
ŠIESTA ČASŤ	TANEČNÉ ORCHESTRE VEĽKÉ TANEČNÉ ORCHESTRE MALÉ TANEČNÉ ORCHESTRE ĽUDOVÁ HUDBA POVAŽAN	88 88 100 110
SIEDMA ČASŤ	ZBOROVÝ SPEV, SPEVOKOLY	114
ÔSMA ČASŤ	ORGANIZAČNÉ A VZDELÁVACIE INŠTITÚCIE POVAŽSKÉ OSVETOVÉ STREDISKO PX CENTRUM ZUŠ M. R. ŠTEFÁNKA SZUŠ STELLA	118 118 119 119 122
DEVIATA ČASŤ	HUDOBNÍCI - RARITY PORTRÉTY VÝNIMOČNÝCH ÚVAHA	124 125 127

NIEKTORÉ POUŽITÉ SKRATKY:

DH	dychová hudba
MTO	malý tanečný orchester
VTO	veľký tanečný orchester
ZK	závodný klub
DK	Dom kultúry ROH
ROH	revolučné odborové hnutie
CZV	celozávodný výbor
ONV	okresný národný výbor
FMVS	federálne ministerstvo všeobecného strojárstva
HN	hudobná náuka
LDO	literárno-dramatický odbor
TO	tanečný odbor
PHV	prípravná hudobná výchova
PK	predmetová komisia
ZUŠ	základná umelecká škola
SZUŠ	súkromná základná umelecká škola
STM	súťaž tvorivosti mládeže

História hudobnej kultúry
mesta Považská Bystrica

Gustav Ulický

NA ÚVOD

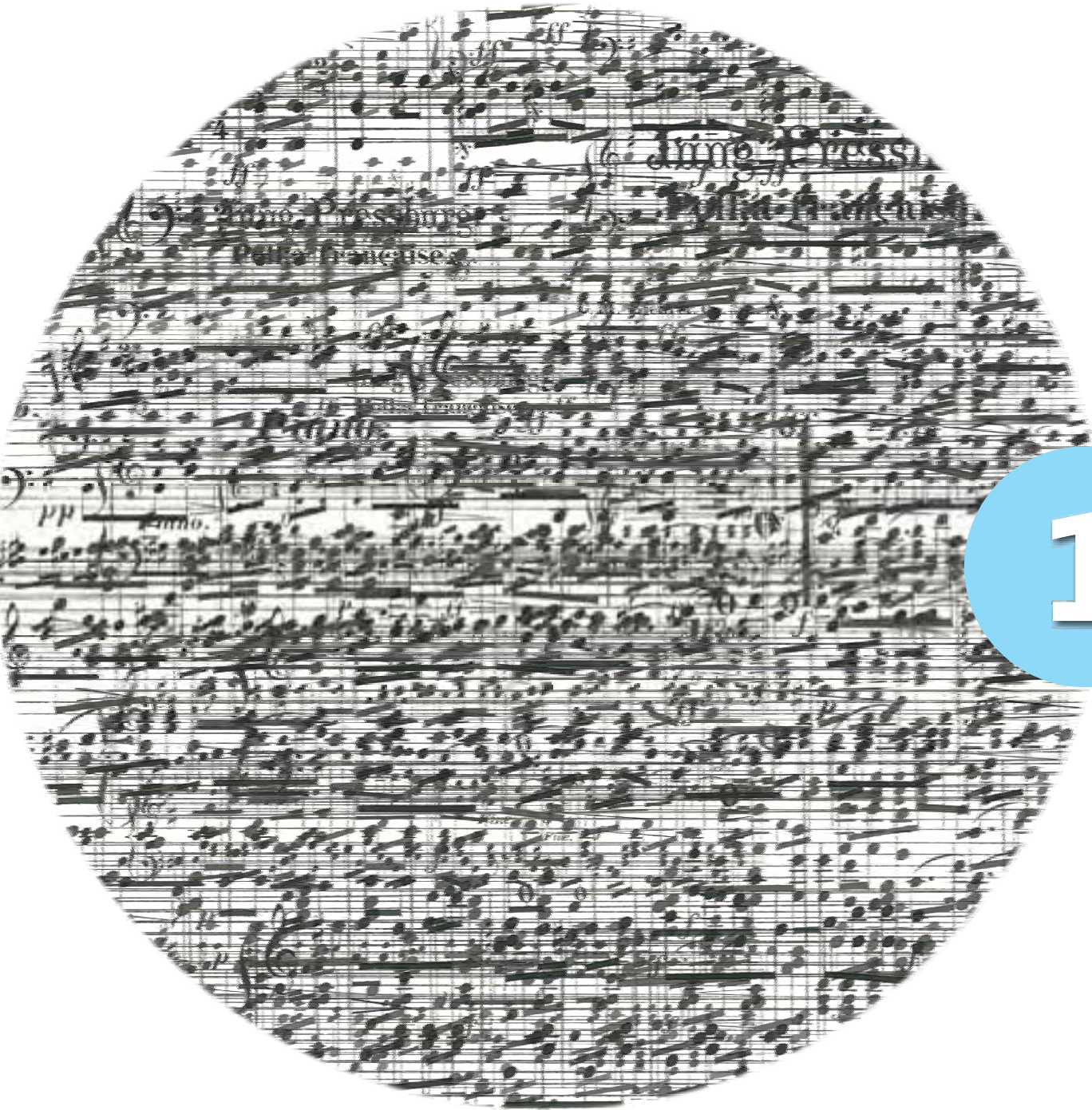
Zainterosovanejším považskobystričanom je určite známe, že počiatky nášho mesta Považská Bystrica siahajú až do 14. storočia nášho letopočtu. Presnejšie, osada ktorá vznikla na sútoku riečky Bystrica (dnešná Domanižanka) a rieky Váh, dostala pomenovanie podľa riečky. Teda osada sa volala Bystrica. Prídomok „Považská“ dostala oveľa neskoršie, keď sa zistilo, že Bystríc je u nás viacero a bolo treba názov spresniť.

Hodnoverná písomná správa o Bystrici je z roku 1330. Oblasť na ktorej sa Bystrica nachádzala, patrila vtedy do domény Matúša Čáka Trenčianskeho, vrátane hradu ležiaceho na území terajšieho Považského Podhradia.

Z pohľadu tejto knihy by bolo zaujímavé vedieť, aká hudobná činnosť bola vtedy adekvátna prostrediu hradov, zámkov a vtedajšej aristokratickej vrstve oligarchov. Že tam nejaké hudobné aktivity boli, o tom niet pochyb, žiaľ autorovi sa nič relevantného, písomne doloženého nepodarilo získať, preto je lepšie problematiku obísť a venovať sa záležitostiam, ktoré sú logickejšie a preto aj hodnovernejšie. Je teda logické, že Matúš Čák Trenčiansky - Pán Váhu a Tatier - na jednom zo svojich hradov (v tomto prípade v dnešnom Považskom Podhradí) poriadal uvítacie ceremoniály pre významné návštevy, pri ktorých z hradných múrov zneli radostné tóny fanfár, podobné tým, ktoré my súčasníci vidame pri sledovaní historických filmov. Je prirodzené, že týchto fanfáristov musel niekto vyškoliť a je azda na mieste domienka, že tí školitelia boli profesionáli a že už tu kdesi boli položené základy muzikálnosti obyvateľov nášho regiónu. Na podporu tejto domnienky slúži aj fakt, že v Bystrici v r. 1332 už jestvovala fara a predstava, že by sa sv. omše konali bez spevu a nejakého hudobného sprievodu je nemysliteľné. Ostaneme teda pri tom, že základy hudobnosti obyvateľstva Bystrice boli položené už v 14. storočí nášho letopočtu. Čo sa dialo ďalej v tejto oblasti je zahalené hlbokou hmlou, žiadnych hodnoverných písomných správ niet. Vie sa, a je to písomne doložené, že Bystrica v r. 1400 sa rozrastala a začínala mať charakter mesta (samozrejme podľa vtedajších merítok) k čomu patril richtár, prísazní a hlavne, že Bystrica už vtedy mala dedičné richtárstvo! Táto úroveň určite už dávala priestor aj na rast hudobnej kultúrnosti obyvateľstva, veď už vtedy mali Bystričania právo vykonávať týždenné trhy, neskoršie od r. 1435 konať dva výročné jarmoky na sv. Helenu a na sv. Matúša. Akéže by to boli trhy a jarmoky bez ľudového veselí, na ktorých vyhrávali prinajmenšom igrici na svojich lutnách a možno už i na gajdách.

Bude azda namieste preskočiť toto faktami nedoložené obdobie a venovať sa obdobiu novodobému, teda obdobiu 19. a 20. storočia. Hudobnej kultúre vtedy dominovala Viedeň, Praha a Budapešť. Mohli by sme sa venovať aj predošlým obdobiam antickej, renesančnej či barokovej hudbe, menovať Händla, Bacha, Schuberta, Čajkovského, Smetanu, Ja-

náčka, nášho Levoslava Bellu a stovky ďalších, ale načo liať vodu do mora, keď nás bude zaujímať úplne iná oblasť. Jednoducho, tieto veľké mená patrili k veľkým európskym mestám a aj keď je známe, že i Bratislava mala niekoľkých veľkých rodákov, i to, že sa napr. W. A. Mozart objavil na slovenskom vidieku. Boli to však len osamelí slávici, ktorých spev neprenikol medzi pospolitý ľud.

1.

časť

OUVERTÚRA

Toto cudzie slovo v slovenčine znamená predohru. V závažných die-
lach klasikov svetovej hudby skladateľ v ouvertúre predostiera posluchá-
čovi, čo bude vlastné dielo obsahovať. Ouvertúrou tejto knižky je snaha
autora oboznámiť čitateľa s niektorými technickými aspektmi súvisiacimi
s obsahom knižky, bez znalosti ktorých by čitateľ nemohol naplno absor-
bovať to, čo mu knižka ponúka.

Aj keď toto historiografické pojednanie vonkoncom nemá záujem nie-
koho poučvať, z jeho hľadiska je dobré vedieť, čo je to napr. symfonický or-
chester, veľký dychový orchester, malá dychovka, veľký tanečný orchester,
sláčikový orchester, bigbeatová skupina, sláčikový kvartet, dychový kvintet
atď. Keďže táto knižka mapuje hudobné dejiny nášho mesta, nemalo by
význam zaoberať sa všetkými možnými interpretačnými zoskupeniami,
a preto sa bude zaoberať technickými aspektmi tých zoskupení, ktoré
v našom meste a jeho mestských častiach existovali.

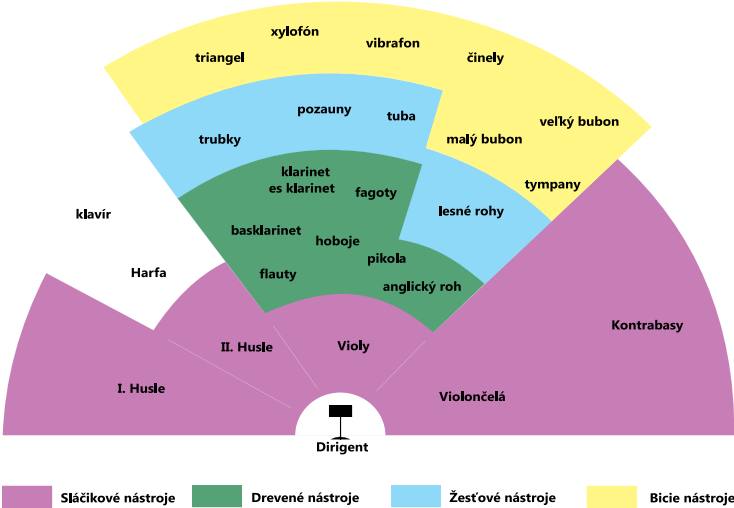
Jedinou výnimkou, ktorú táto ouvertúra urobila, je symfonický orches-
ter. Prečo je to tak? Jednoducho preto, že svet kráča dopredu, na budú-
nosť sa treba dívať s optimizmom, treba dúfať a robiť všetko preto, aby
v budúcnosti mala aj Považská Bystrica svoj mestský symfonický orchester,
tak ako to majú viaceré české mestá. Čo nás Považskobystričanov opráv-
ňuje k takémuto optimizmu? Základ už mesto má vo veľkom dychovom
orchestri ZUŠ a dôležité je, že na našom Považí je dobre rozvinuté zák-
ladné umelecké školstvo, keď popri Považskej Bystrici má ZUŠ aj Púchov,
Ilava, Bytča a Žilina, kde je aj konzervatórium.

SYMFONICKÝ ORCHESTER

Optimálny počet členov dnešných symfonických orchestrov je 80 hrá-
čov. Sú aj také, ktoré majú 100 hráčov. Naopak, symfonický orchester
môže byť funkčný aj pri 60 hráčoch!

DYCHOVÁ HUDBA

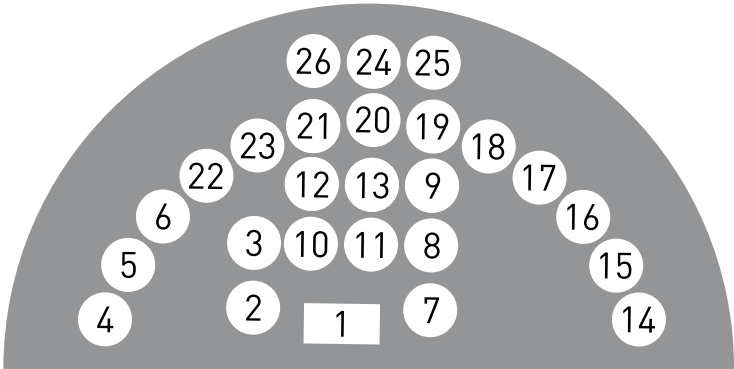
V kontexte kultúrneho života našej vlasti hrá dychová hudba význam-
nú úlohu. Uplatňuje sa ako hudobný sprievod pri štátnych návštevách,
spoločenských a politických podujatiach, v nemalej miere i v športovom

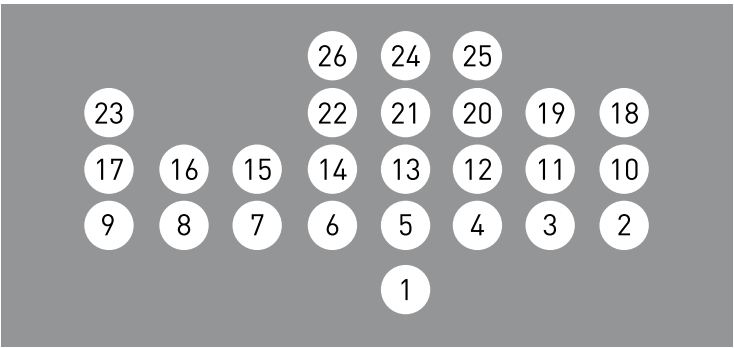
▲ Rozostavenie synfonického orchestra

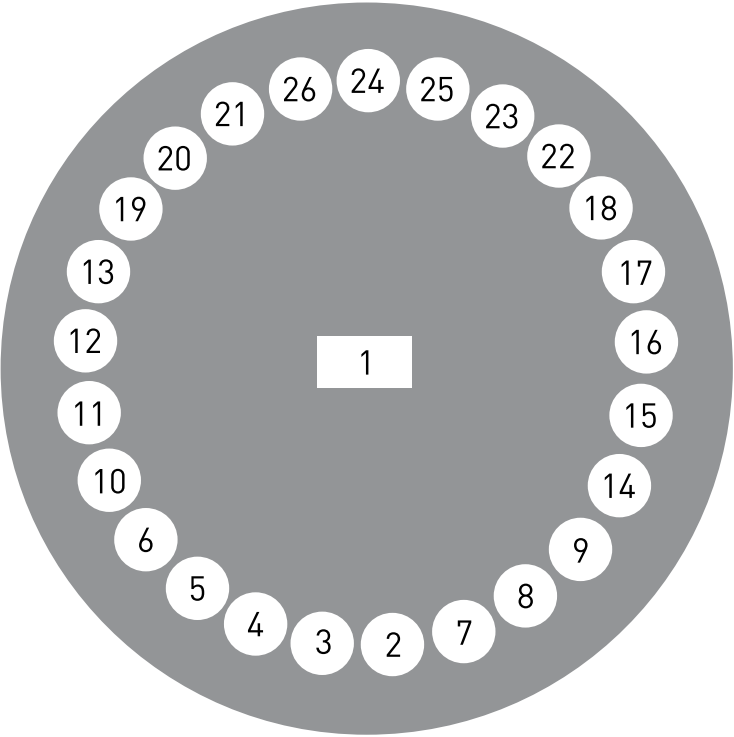
dianí. Z pohľadu kultúry je azda najdôležitejšou koncertná činnosť. Na
rozdiel od iných koncertných telies sa činnosť dychoviek neobmedzuje len
na koncertné pódia v uzatvorenom prostredí, naopak, dychovku možno
vidieť koncertovať v parkoch, amfiteátroch, na futbalových trávnikoch, ale
aj na zimných štadiónoch. Takáto univerzálnosť dodáva vážnosť dychov-
ke, ale kladie na ňu i požiadavku vysokej variabilnosti, aby koncertovanie
v každej pozícii zvládla na dobrej úrovni. Že túto úlohu zvládne, vidieť
z nasledujúcich obrázkov.

▲ Rozostavenie dychovky pri koncerte na pódii

▲ Rozostavenie pri pochode

▲ Rozostavenie v kruhu

1 Dirigent	14–17 Trumpety I – IV.Es
2 Flauta C, Pikola Des	18 Bastrumpeta
3 Klarinet Es	19–21 Trombóny I. II. III
4–6 Klarinet B I. II. III.	22 Bas F
7–9 Kridlovka I. II. III.	23 Bas B
10 Tenor	24 Veľký bubon
11 Eufonium	25 Malý bubon
12–13 Horny I. II. III. IV.	26 Činely

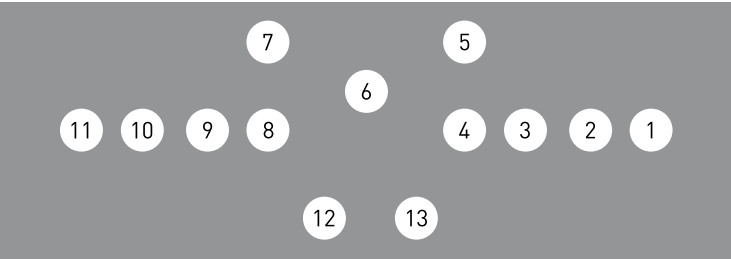
Z predošlých obrázkov je zrejme rozostavenie hráčov a nástrojové
obsadenie dychového orchestra, ktorý sa dnes považuje za klasický. Veľké
moderné súdobé dychovky sa odlišujú vyšším počtom hráčov v jednotli-
vých sekciách, najmä počtom flaut, klarinetov, lesných rohov či trombónov,

ale líšia sa najmä tým, že sú rozšírené o nové zvukové sekcie saxofónov,
fagotov, hobojev a vyskytujú sa i basové či altové klarinety. Pri doprovod-
ných nástrojoch bývajú tuby niekedy nahradené suzafónmi, vyskytujú sa
aj drevené kontrabasy či basgitary. V sekcii bicích nástrojov je veľký a malý
bubon nahradený súpravou bicích nástrojov, ďalší hráč obsluhuje xylofón,
vibrafón či marimbu. V takomto veľkom telese rozhodne nesmú chýbať
tympany.

MALÁ DYCHOVKA

Malé dychovky majú obsadenie ako klasické, ale so zníženým poč-
tom hráčov. Variácií je veľmi veľa, avšak typická malá dychovka má okolo
12 hráčov.

Obsadenie a rozostavenie najčastejšie je takéto:

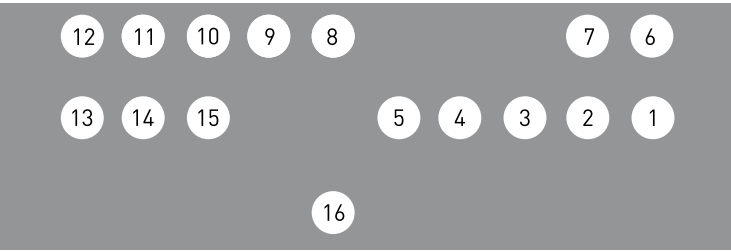

1 Kridlovka IB	8 Eufónium
2 Kridlovka IIB	9 Tenor
3 Trubka IB	10 Klarinet B
4 Trubka IIB	11 Klarinet Es
5 Trombón	12 Spevák
6 Bicia súprava	13 Spevák
7 Tuba	

Kapelníkom býva obyčajne hráč na prvú kridlovku. V takomto obsade-
ní možno produkovať aj koncertnú hudbu.

VEĽKÝ TANEČNÝ ORCHESTER

Klasické plné obsadenie vyzerá takto:

1 I Es Alt sax.	9 Kontrabas
2 II B tenor sax.	10 Pozaun I
3 III Es Alt sax.	11 Pozaun II
4 V Es Barytón sax.	12 Pozaun III
5 IV B Tenor sax.	13 Trubka III
6 Klavír	14 Trubka II
7 Gitara	15 Trubka I
8 Bicie	16 Spevák

Plné obsadenie s viacerými spevákmi si mohli dovoliť len reprezentačné orchestre rozhlasu či televízie. Veľké tanečné orchestre, aké boli napr. v Žiline, Martine či v Považskej Bystrici sa museli obyčajne uspokojiť – z finančných dôvodov – s dvoma hráčmi na trubku, jedným na pozaunu, s jedným, max. dvoma spevákmi.

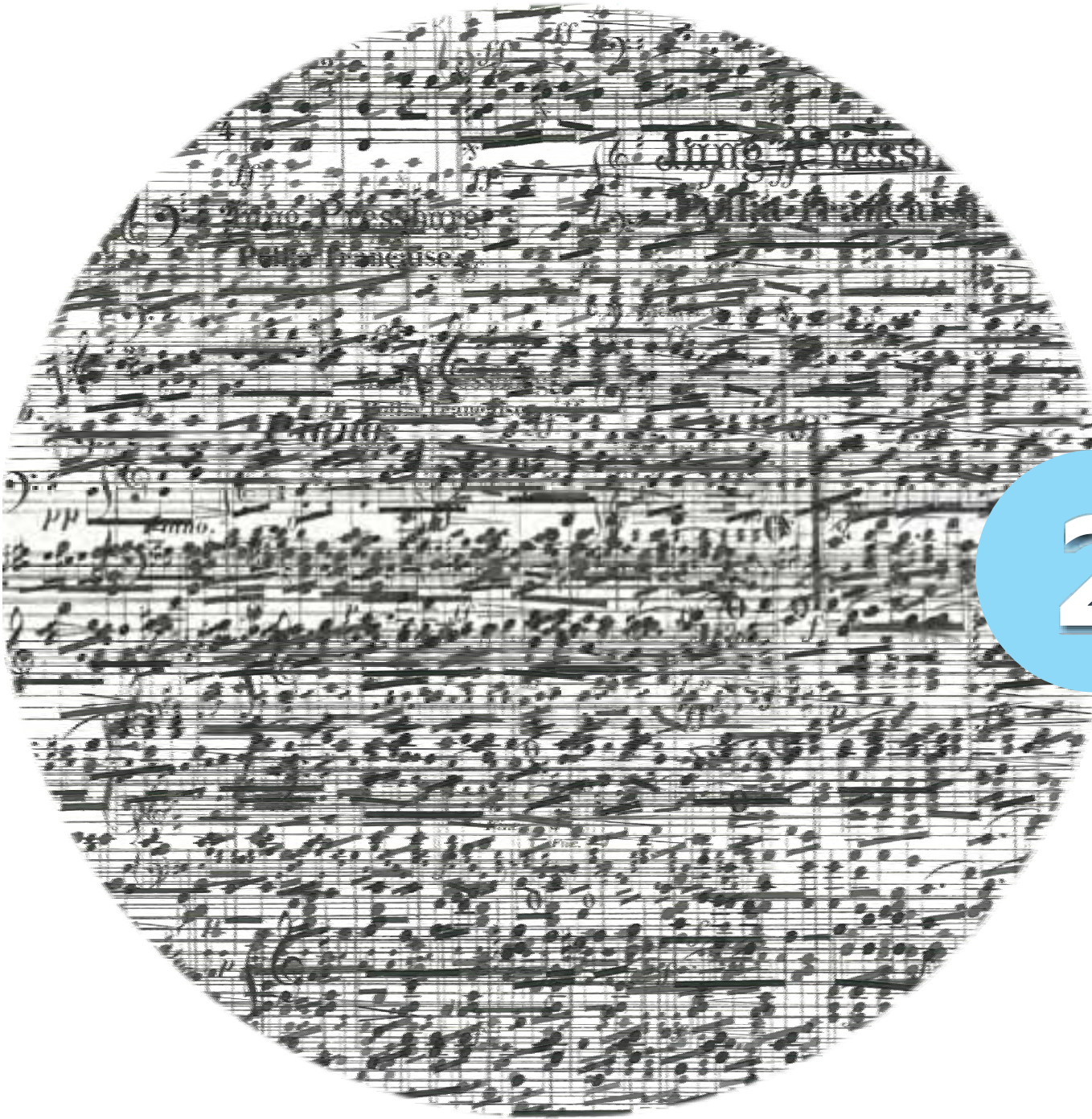
Veľké tanečné orchestre používali tieto saxofóny:

▲ Alt saxofón ▲ Tenor saxofón ▲ Baryton saxofón

MALÝ TANEČNÝ ORCHESTER

Nemožno konštatovať, že malý tanečný orchester mal, alebo má nejaké typické obsadenie, preto ani jeho rozostavenie v tejto knižke nebude prezentované. V každom prípade pri tomto druhu orchestra býva základným nástrojom klavír, akordeón či syntetizátor, jeden melodický nástroj, saxofón či trubka a kompletný doprovod, ktorým sú bicie, gitara a basgitara. Podobná zostava sa uplatňuje aj v súčasnej big beatovej hudbe. Typická zostava beatlesovskej éry t. j. štyri gitary sa u nás vyskytuje zriedka. Faktom zostáva, že big beatová hudba sa realizuje výlučne na elektronických nástrojoch, kde klavír bol nahradený syntetizátorom.

2.
časť

KONIEC XIX. A ZAČIATOK XX. STOROČIA

19. storočie vo vtedajšom štáte Rakúsko-Uhorsko sa nachádzalo v znamení veľkého rozmachu hudobnej kultúry. Tento rozmach nebol spôsobený iba geniálnou tvorbou otca a syna Straussovcov či Lehára, ale aj činnosťou dychových orchestrov pôsobiacich vo vtedajšej armáde. Jej najvyššie velenie a dôstojnícky zbor pochádzali zo šľachtických rodov a bolo preto pochopiteľné, že si zachovali maniere tej spoločenskej vrstvy, z ktorej pochádzali. Jednoducho, potrebovali sa prezentovať v skvelom svetle nielen pred vojskom, ale aj pred civilným svetom. Armádne dychovky preto využívali nielen pri slávnostných „defilírkach“, ale aj na koncertnú činnosť pre civilistov, čo zvyšovalo ich prestíž v kruhoch, o ktoré mali záujem. Výborne na to slúžili malomeštianske nedeľné popoludňajšie rodinné vychádzky do mestských parkov, kde panie továrnikové, panie vrchné radné či pani starostová, doprevádzané vymaľovanými dospievajúcimi dcérami a manželmi vyštafirovanými v čiernych oblekoch a tvrdých klobúkoch predvádzali svoje nové róby a obrovské klobúky s perami z exotických vtákov. Vyfintení dôstojníci s frajerskými fúzikmi a naleštenými šablami si nonšalantne vykračovali parkom nevojeniským prechádzkovým krokom, účtivo zdravili matróny, ktorých dcéra sa im pozdávala ako dobrá potenciálna partia. Spokojnosť bola asi obojstranná. Veď hlava rodiny navčičeným spôsobom nadvihla svoj tvrdý klobúk a umelým úsmevom opätovala pozdrav fičúrskeho nadporučika či presnejšie oberlajtnanta, ako ho všetci titulovali. Toto všetko podfarbovala výborná vojenská dychovka hrajúca módne „štrauzáky“ či rezké pochody kapelníka Fučíka. Áno. Vôbec nebolo zriedkavým javom, že vojenskú dychovku riadil Čech. Veď nie nadarmo sa vtedy tradovalo, že čo Čech – to muzikant, alebo že tá rebelantská časť monarchie je konzervatóriom Európy. Už vtedy trónili na muzikantskom nebi výborní českí muzikanti, medzi ktorých určite patrili Július Fučík. Najhranejšie boli jeho pochody Vjazd gladiátorov, Víťazný meč, Rázne vpred a najmä unikátny Florentínsky pochod. Koncertné pódia preslávili tiež výborné koncertné valčíky, ktoré si v ničom nezadali s módnymi „štrauzákmi“, veď jeho Dunajské poviedky, Baletky, Snivé túžby a veľa ďalších patria i dnes medzi často hrané. Súčasný dychovkový repertoár málokedy vynechá jeho koncertnú polku pre fagot Starý bruchoun či svižných Veselých dedinských kováčov, ktorých s obľubou interpretovali aj považskobystrické dychovky. Fučík mal však i vyššie ambície, ktoré prezentoval skladbami tzv. vážnejšieho charakteru, napr. Baletnou ouvertúrou či predohrou Marinarella.

Skvelým kapelníkom a skladateľom bol jeho súčasník František Kmoch. Tento zakladateľ a kapelník sokolského dychového orchestra v Kolíne bol aj vynikajúcim skladateľom. Jeho piesňovú tvorbu možno pokladať za národnú, lebo piesne, ktoré zložil, časom zľudovali a sú v Českej republike dodnes azda najhranejšie. Sú zozbierané v skladbe Kmochiáda a z nej pochod Muziky muziky pozná každý český i slovenský muzikant. Jeho najhranejšou skladbou je pravdepodobne koncertný valčík Na striebro-pennom Labi.

Skladby týchto dvoch výnimočných českých skladateľov patria aj dnes do základného repertoáru najznámejších slovenských dychoviek a sú zárukou úspešnosti u poslucháčstva.

Stredné Považie bolo už v stredoveku jedným z kultúrnych centier Slovenska. Medzi mestami Žilina a Trenčín sa nachádzali hrady a zámky šľachtických rodín, ktoré z poddanskej driny nazhromaždili značné prostriedky na stavbu týchto honosných sídiel. Ich staviteľmi často boli talianski majstri

a spoločenský život v nich neraz usmerňovali učitelia tanca z Francúzska. Centrom takejto kaštieľovej kultúry na strednom Považí bolo najmä mestečko Bytča. Do jej okolia všeobecný pokrok prinášali hrady v Dolnom Hričove, Súľove-Hradnej v Považskom Podhradí a kaštiele v Kotešovej, Hliníku, Maršovej, Orlovom, Považskom Podhradí a najmä ten v Bytči, ktorý postavil koncom stredoveku palatín Turzo. Po skončení nevoľníctva Slováci z tohto regiónu, ktorí sa v podhradiach vyučili nejakému remeslu, ale aj sluhovia a slúžky sa rozbehli po celej Európe a tam sa chtiac-nechtiac museli naučiť cudziu reč, ich myslenie i konanie ovplyvnila aj cudzia kultúra. Chvalabohu, pozitívne. Slúžky a sluhovia v cisárskej Viedni spoznali kultúru meštianskych rodín, drotári a sezónni pracovníci zas kultúru proletariátu. Zaujala ich najmä spolková činnosť. Po návrate do vlasti mnohé poznatky aj realizovali. Založili sa napr. vinohradnícke spolky, spolky miernosti, ženské spolky, kde sa ženy a dievčatá učili ovládať vtedajšiu novinku krajčírskeho remesla – šijací stroj. V súlade s vtedajšími požiadavkami zákonov monarchie, takpovediac masovo, sa zakladali dobrovoľné hasičské zbory. Táto skutočnosť mala nesmierny význam aj pre rozmach hudobnej kultúry našej vlasti. O tom bude zmienka v ďalšom texte.

Faktom zostáva, že na prelome 19. a 20. storočia sa hudobná kultúra nezadržateľne začala šíriť aj na Slovensko. V Bratislave popri vojenskej dychovke bolo počut z kaviarní aj viedenské valčíky vo svojskom podaní cigánskych kapiel, ktoré vtedy oveľa lepšie hrali ohnivé maďarské čardáše ako náročné módne valčíky s introdukciami. Aj v regióne stredného Považia popri cigánskej sláčikovej muzike bolo čoraz častejšie počuť hlas plechových hudobných nástrojov. Čo bolo príčinou? Už existujúce hasičské zbory potrebovali pre svoju činnosť trubača. Tento trubač mal byť veľmi kreatívny, lebo musel ovládať signály pre najrozmanitejšie situácie, ktoré sa vyskytovali v činnosti hasičov. Týmito trubačmi sa stávali obyčajne vyslúžilí muzikanti z vojenských dychoviek, ktorí sa často stávali aj zakladateľmi hasičských dychoviek. Oni boli totiž tými najpovolanejšími na vedenie dychovky, lebo vedeli z praxe, čo obnáša hra v dychovej kapele. Celkovo však bol nedostatok hráčov na dychové nástroje, preto si ich kapelníci museli vychovávať sami. Najprogresívnejší v tomto smere v našom regióne boli v okresoch Bytča a Považská Bystrica. Tu už pred prvou svetovou vojnou vznikli dychové hudby. Lepšie na tom bol organizačne vyspelejší okres Bytča. Ten dokumentačne (vrátane obstarania fotografie) perfektne zvládol zdokumentovanie vzniku dychovej hudby v obci Predmier, ktorú si založili mladí zamestnanci nábytkárskej firmy Hetzel. Desaťčlennú dychovku učil Michal Jurčovič zo Súče a za kapelníka vybral iniciatívnejšieho z bratov Pecháčkovcov, Ferdinanda. Táto dychovka začala hrať od vianoc 1906 po celom širokom okolí. Tak sa stalo, že hrali v Považskom Podhradí, Orlovom aj v Považskej Bystrici. Ich účinkovanie v týchto obciach bolo pravdepodobne impulzom k tomu, že aj v Považskej Bystrici vznikla dychovka, ktorú zaštilil miestny hasičský zbor. Žiaľ, nejaké relevantné údaje o tejto dychovke sa nezachovali. Vie sa, že táto dychovka existovala, že sprevádzala hasičov na cvičenia vo Vrbí, že takmer všetci bojovali v prvej svetovej vojne, že mnohí sa nevrátili, a tak táto dychovka zanikla.

OKTÓBER 1918 – VZNIK ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

Bolo by neúčtou, ba priam hriechom, nespomenúť aj v tejto publikácii toho, kto mal najväčšiu zásluhu na tom, že sme sa po mnohých rokoch zbavili uhorského jarma, že sme dosiahli historickej slobody v spoločnom štáte so slovanskými bratmi Čechmi. Bol to Milan Rasti-

slav Štefánik. Bez jeho záslužného diela by sme ako národ možno nikdy nedosiahli tej úrovne slobody v občianskom živote a úrovne hudobnej kultúry, ktorú máme dnes.

Považská Bystrica po prvej svetovej vojne –podobne ako ostatné Slovensko – bola poznačená tisícročnou nepravinnosťou vládnucej Budapešti, neúnosnou výškou vybraných daní cisárskou Viedňou po meruôsmom roku a z najnovších útrap svetovej vojny a z týchto zničujúcich otrasov sa len pomaly zviechala.

Aj keď mala od r. 1914 štatút veľkej obce, bola to stále len veľká dedina, lebo drvivá časť obyvateľstva sa živila poľnohospodárstvom. Tehelňa, ktorú dal postaviť majiteľ kaštieľa v Orlovom, knieža Hohenlohe-Majláth v r. 1906, likérka Herkules, Fuchsova parná píla a asi dve desiatky remeselníkov s tovarišmi a učňami tvorili len malú časť obyvateľstva, ktorá sa mohla nazývať zamestnancami. To však neznamenalo, že by to bola zaostalá dedina. So štatútom veľkej obce sa stala sídlom politického okresu, volebným miestom, sídlom pozemkového úradu a okresného súdu. Dôležité bolo, že už v r. 1913 mala Bystrica elektrické osvetlenie a ešte dôležitejšia bola skutočnosť, že popri Váhu viedla železničná trať. Toto už bol základ pre možnú industrializáciu samotnej Bystrice i okolia. Na industrializáciu sú však potrebné peniaze a rozum. Tieto atribúty môže mať iba rozumný človek, človek s víziou. Považská Bystrica mala šťastie. Vizionári sa našli a k pracovitým rukám Považskobystričanov pribudli aj ľudia, ktorí víziu začali pretavovať na skutočnosť.

▲ Generál Milan Rastislav Štefánik.

3.

časť

▲ 22. apríla 1929 bola založená predchodkyňa úspešnej veľkej dychovky závodného klubu Považských strojární.

Písal sa rok 1928, keď (určite rozumná) vláda ČSR rozhodla, že zbrojný priemysel republiky musí byť lokalizovaný vo vnútrozemí. Z tohto dôvodu zbrojný podnik Československá zbrojovka Brno odkúpil rozhodujúcu časť akcií bratislavskej zbrojárskej firmy ROTH vyrábajúcej pechotnú muníciu a rozhodla sa, že rozšíri svoj výrobný program o túto komoditu v novom podniku, ktorý vybuduje v Považskej Bystrici. V krátkom odstupe po tomto rozhodnutí vycestovala z Brna do Bystrice skupina expertov, ktorí pripravovali výstavbu továrne po technickej, právnej a finančnej stránke. Medzi týmito expertmi boli aj hudobníci, ktorí v ďalšom období zohrali pozitívnu úlohu v hudobnej kultúre nášho mesta. Niekoľko mesiacov pred položením základného kameňa budúcej továrne, ktoré sa uskutočnilo 24. júna 1929, sa akýmsi spôsobom dali dohromady muzikanti z bývalej považskobystrickej hasičskej dychovky s muzikantmi z expertnej brnianskej skupiny a dňa 22. 4. 1929 založili novú dychovku. Kapelníkom sa stal (zrejme výnimočný muzikant, keď si ho zvolili) František Jedelský, rodák z Moravy. Traduje sa, že hráč na bas bol z Bystrice, že jeden z výborných krídlovákov sa volal Kučera a bol z Brna a že všetci dohromady boli takí dobrí, že po troch mesiacoch nácviku boli schopní hrať pri kladení základného kameňa novej fabriky, ktorá dostala názov Zbrojovka Brno, závod II.

Považská Bystrica. Dôveryhodné údaje o týchto udalostiach nie sú, zachovala sa len nejasná fotografia, z ktorej je jasný len dátum založenia tejto 16-člennej dychovky, predchodkyne úspešnej veľkej dychovky závodného klubu Považských strojární.

Na tvorbe hudobnej kultúry Považskej Bystrice v 30. rokoch minulého storočia sa nepodieľala len táto dychovka. Jej pôsobenie treba vidieť v kontexte ostatných hudobných činností ako pôsobenie občasných, doplnkových. Za hlavné, pravidelné hudobné činnosti tej doby treba pokladať konanie sv. omši a nácvik spevu v školách. Existovali i ďalšie aktivity – individuálne.

KULTÚRA HUDOBNÉHO ŽIVOTA, ALE I TOHO OBYČAJNÉHO V POVAŽSKEJ BYSTRICI V TRIDSIATYCH ROKOCH 20. STOROČIA

ŠKOLA

Školský rok sa vtedy začínal návštevou kostola, kde na sv. omši znel organ a nádherné cirkevné spevy. V škole sa zasa výučba začínala modlitbou. Považskobystrické školstvo v tom čase urobilo už pokrok v tom, že pomaly zanikli jednotriedky, v ktorých jeden učiteľ učil všetky predmety, dokonca niekoľko ročníkov naraz. Zasluhou štátneho a cirkevného škol-

▲ V roku 1939, keď sa zjavne blížilo nebezpečenstvo fašizmu, polovojenská organizácia Národná garda obliekla aj dychovku do vojenských uniforiem. Keďže už predtým dala na zakúpenie nových nástrojov 30 000 Kčs, muzikantov to vôbec neprekvapilo. Naopak, boli radi, že majú rovnôšatu, aj keď pri omotávaní omotiek mali zo začiatku problémy.

▲ Vojnové i povojnové roky boli pre dychovku neobyčajne bohaté na činnosť. 5. mája 1940 sa zúčastnila na odhalení pamätníka M. R. Štefánika, 7. septembra 1941 vysvätenia kostola, 25. júna 1946 veľkých osláv pri príležitosti obdržania štatútu mesta, osláv otvorenia novej železničnej stanice v r. 1947, r. 1949 pri otváraní nového mosta do Orlového, r. 1952 položenia základného kameňa novej nemocnice a r. 1953 pri otváraní nového strojárskeho učilišťa. Ako vidieť z dobovej fotografie, dychovka v prvých povojnových rokoch ešte nemala kompletnú uniformu, chýbali brigádírky, ale už mala rovnaké plášte.

stva mala Považská Bystrica koncom 30. rokov dve moderné viactriedne školy a výučbu niektorých predmetov viedli už špecializovaní učitelia. Nezabudnuteľnými učiteľmi spevu, u ktorých ovládanie hry na nástroj bolo samozrejmosťou, boli títo učitelia:

Anton Magvaši – huslista
Pavol Fúke – huslista
Rudolf Mejsnar – huslista a klavirista, Čech, ktorý
k nám prišiel v r. 1931 z krkonošskej obce Štepanice.

Títo učitelia učili žiakov nielen spev, ale individuálne i hrať na nástroj. Nebola to však len hra na husle, ktorú vyučovali. Boli schopní vyučovať aj hru na ďalšie nástroje. Univerzálnym učiteľom sa ukázal byť Rudolf Mejsnar, ktorý po presťahovaní do Považskej Teplej tam popri učiteľovaní založil dychovú hudbu, ktorú dlhé roky viedol a logicky vyučoval nových hráčov na tie nástroje, ktoré práve potreboval. Učitelia neboli jedinými, čo učili spev a hru na hudobné nástroje. Nezabudnuteľnými sa stali dvaja organisti rímskokatolíckeho kostola Sabo Tatiersky a Jozef Harvánek. Jozefa Harváňka si pamätajú aj mnohí naši súčasníci, lebo ako organista nielen hral v kostole, vyučoval aj hru na husle a klávesové nástroje, ale ešte stihol vyučovať i náboženstvo. Najviac našich súčasníkov ho poznalo ako spevák pri pohrebných obradoch, keď jeho mohutný, pritom však príjemný hlas zaregistroval azda každý Bystričan. Po jeho smrti prevzala spevácke žezlo tiež výborná speváčka – jeho dcéra, žiaľ, tiež nie nadiho.

Ďalší považskobystrickí nadšenci hudobného umenia mierili o niečo vyššie, a tak vznikol POVAŽSKOBYSTRICKÝ SLÁČIKOVÝ KVARTET.

Jeho členovia boli:

Pavol Fúke – učiteľ v Považskom Podhradí
Anton Magvaši – učiteľ v Považskej Bystrici
Július Jakubec – remenár a brašnár
Viktor Drevenák – chrámový maliar a výrobca huslí.

Títo štyria výborní muzikanti asi nehrávali bethovenove 3 kvartety z r. 1806 F-dur, E-mol či C-dur, pravdepodobne sa ani nepokúšali hrať vtedy veľmi populárny kvartet A-dur opus 47, ktorý bol označovaný ako Kreutzerov kvartet, lebo tam by už boli museli mať klavír. Čo sa však nedá vyvrátiť: hrali pre svoje potešenie, pre radosť svoju a tých, čo ich počúvali. A možno to bolo celkom ináč. Možno sa nepokúšali hrať klasické koncerty preto, že by hudobne nevzdelanému poslucháčstvu nič nehovorili. S vysokou pravdepodobnosťou hrali

uchu lahodiace melódie, akými boli Schumannovo Snenie, Brahmsove Uhorské tance, Dvořákovu Humoresku či Bethovenovu Bagatellu opus č. 25 Pre Elišku.

Nebolo to však jediné hudobné teleso sláčikového charakteru v našom meste. Spolu so zbrojnou výrobou z Bratislavy sa k nám prisťahoval aj fungujúci 12-členný sláčikový orchester. Viacerí členovia tohto telesa doplnili už existujúcu dychovku a naopak, domáci dychovkári posilnili sláčikový orchester dychovými nástrojmi, čím sa obidve telesá svojím obsadením stali takpovediac reprezentačnými telesami, čo prispelo k tomu, že o ne prejavilo záujem aj vedenie zbrojovky.

Každé hudobné teleso je v skutočnosti živý organizmus, jedni prichádzajú, iní odchádzajú, a tak sa stalo, že v rámci dopĺňania technických kádrov zbrojovky prišli s nimi z Brna ďalší hráči, najmä takí, čo hrali na dychové nástroje, a tak dychovka predstavovala už teleso schopné koncertnej činnosti. To sa už k vedeniu dychovky pridal ďalší výborný muzikant Karol Mikulášek ako dirigent, čo prispelo k rastu interpretačného umenia dychovky. Rok 1936 bol pre dychovku štedrý. O služby dychovky prejavila záujem polovojenská organizácia Národná garda, ktorá dychovku podporila sumou 30 000 Kčs, za ktoré sa zakúpili nové nástroje. Keď bol dostatok kvalitných nástrojov, rozhodlo sa vedenie doplniť orchester ďalšími hráčmi. Na uverejnený inzerát sa prihlásili ďalší dvanásť, a tak v r. 1937 už dychovka vedená K. Mikuláškom predstavovala slušné koncertné teleso schopné konkurovať aj výborným vojenským hudbám. Novovytváraný Spoločenský dom poskytol hudbe strechu nad hlavou, ale aj možnosť koncertovať. Týmto momentom sa stala táto dychovka rozhodujúcim činiteľom kultúrneho života v meste a okolí. Politické udalosti roku 1939 však značne ovplyvnili negatívnym spôsobom činnosť tohto perspektívneho hudobného telesa. Po rozdelení republiky odišli viacerí muzikanti českej národnosti a bolo ťažké udržať orchester na dovtedajšej úrovni. Napriek tomu výborný organizátor Karol Mikulášek to dokázal aj v ťažkých vojnových rokoch. Politické nezhody aj jeho koncom roka 1943 zmietli z kapelnickeho stolca a na krátko ho nahradil František Grossmann. V r. 1944 blížiaci sa front zapríčinil, že bola rozpustená

vojenská hudobná škola v Košiciach, a tak sa stalo, že niekoľko hráčov spolu s tamojším kapelníkom Jánom Bahnom sa prisťahovali do Považskej Bystrice. Pre dychovku to bola vítaná posila, najmä keď sa J. Bahna ujal vedenia kapely. Žiaľ, táto posila nebola už nič platná, lebo vojnové udalosti mali rýchly spád, front sa blížil aj k nášmu mestu. Najhorší dopad týchto udalostí pre dychovku spočíval v tom, že vojaci rozkradli nástroje, a tak po oslobodení mesta 1. mája 1945 mohlo túto radostnú udalosť pozdraviť iba niekoľko málo členov dychovky, ktorí spolu s hudbou z blízkeho Moštenca, vítali osloboditeľov.

▲ Považskobystrickú dychovku v povojnových rokoch viedol kapelník František Grossmann (dolu v strede).

► Uniformy dychovky v tom čase mali klasický strih, podobali sa vojenským uniformám.

▲ Táto, svojím spôsobom unikátna fotografia, ukazuje 16-členný sláčikový orchester, ktorý prišiel z Bratislavy do Považskej Bystrice v r. 1929 ako súčasť zbrojárskeho podniku firmy ROTH, ktorej výrobný program – pechotnú muníciu – odkúpila Zbrojovka Brno pre nový závod v Považskej Bystrici. Z hráčov sa podarilo identifikovať iba troch. Druhý sprava v dolnom rade je hráč na trúbku Ľudovít Dürnbach, vedľa neho tretí sprava je huslista František Grosmann a úplne vľavo v spodnom rade je pozaunista Jozef Neumann. Všetci traja boli činní aj v dychovke. F. Grosmann a J. Neumann tiež ako kapelníci či dirigenti. Je logické, že obsadenie tohto orchestra sa rokmi menilo. V tomto telese účinkovali aj títo hráči pochádzajúci väčšinou z dychovky: Pavol Kedro ako dirigent, Miloš Mikšíček ako kontrabasista, František Mecka ako huslista, František Geschvantner ako violončelista, Jaroslav Drevenák ako hobojsista, Jaroslav Válek ako huslista, Ján Vanek ako fagotista, Karel Pozník ako violista, František Prokop ako huslista, Anton Magvaši huslista, František Šťastný klarinetista, Jozef Persche kontrabasista. Slovičko „ako“ značí, že v dychovke hrali na iný nástroj.

Ale už 9. mája 1945, keď sa skončila 2. svetová vojna, vyhrávala dychovka na vypožičaných nástrojoch od muzikantov z okolia. Bez vlastných nástrojov však nie je hudba hudbou. Preto člen hudby František Paták spolu s príslušníkom Zboru národnej bezpečnosti odcestovali na východné Slovensko do Košíc, Prešova, Radvane, Vranova a Kapušian, aby našli odcudzené nástroje. Dobrá vec sa podarila. Po štvordňovom putovaní sa väčšina nástrojov našla a previezli ich späť do Považskej Bystrice. Vedenia dychovky sa opäť ujal Karol Mikulášek. Dalo veľa práce dosiahnuť aspoň čiastočne predchádzajúcu úroveň. Do roku 1946 sa to však predsa podarilo. Tento rok bol zároveň bohatý na činnosť, s ktorou rástla aj úroveň dychovky. O ďalší rok dosiahla takú úroveň, že ju začali využívať kúpeľné mestá Rajecké a Trenčianske Teplice. Uskutočnila sa dokonca aj nahrávka do ČS rozhlasu, pričom sa členovia

dychovky zoznámili s poprednými osobnosťami slovenskej hudby – Jankom Matuškom a Ladislavom Slovákcom. Bolo to už pod vedením Františka Grosmana, ktorý vystriedal Karola Mikuláška – ten v roku 1946 odišiel z Považskej Bystrice.

V r. 1947 bola dychovka poverená reprezentovať slovenskú hudbu na celoštátnej poľnohospodárskej výstave v Prahe. Koncerty, ktoré poriadala dychovka priamo na výstavisku, zaznamenali veľký záujem tak u obyvateľstva, ako aj u českých muzikantov, ktorí sa zaujímali najmä o odlišný repertoár tejto dychovky.

V tom čase sa na vedení dychovky podieľal i výborný muzikant a dirigent Jozef Neumann a v úlohe dirigenta začínal vystupovať aj mladý ambiciózny Pavol Kedro.

ROK 1948 – ROK ZVRATOV

Známe februárové udalosti r. 1948, ktoré zmenili spoločenské zriadenie v štáte, mali logický dopad aj na činnosť hudobných telies. Našťastie, ten dopad bol zväčša pozitívny. Dotýkal sa najmä hraného repertoáru. Pri dychových orchestroch sa v tvorbe koncertných programov zmenilo len to, že sa začali zaraďovať skladby tzv. budovateľského charakteru či revolučné piesne. Tanečným orchestrom sa naopak odporúčalo obmedziť vplyv zahraničného repertoáru, pretože tým trpela pôvodná domáca tvorba. Z dnešného pohľadu, keď média chrlia takmer výlučne zahraničný repertoár, bolo toto odporúčenie správne. Každý národ má byť tvorcom i konzumentom svojej hudobnej kultúry. Ak sa niečo dobré prevezme z inej, je to v jeho prospech a proti tomu nebude mať nik námietky, nemôže však byť konzumentom takej kultúry, ktorá je evidentne dekadentná.

Dychovka od r. 1949 niesla názov Závodná hudba Považských strojárňí v Považskej Bystrici ako jeden z krúžkov novovytvoreného závodného klubu. Do čela dychovky bol zvolený Pavol Kedro so zástupcami Františkom Grossmanom a Jozefom Neumannom.

V tom čase dychovka nadväzuje kontakty s Karolom Pádivým, vynikajúcim skladateľom, ktorý inšpirovaný rýdzou slovenskou ľudovou hudobnosťou dal dychovkám v celej našej republike to, po čom dychové orchestre priam prahli. Ako organizátor hudobnej činnosti na Slovensku navštívil mnohokrát Považskú Bystricu, kde školil našich dirigentov i hudobníkov, pripravoval dychovku na vystúpenia a súťaže. Jeho zásluhou sa dostala považskobystrická dychová hudba na špičku v celoslovenskom meradle.

Každý dobrý hospodár, a je jedno, na akom úseku, sa stará o dorast. Vedenie dychovky v tomto zmysle v spolupráci s odborovou organizáciou v učňovskom stredisku v tzv. Dukle založili učňovskú dychovku. Starostlivosť o výcvik mladých hudobníkov bola zverená Jozefovi Neumannovi, ku ktorému pribudol aj nový člen „veľkej“ dychovky Štefan Racík, rodák z Hlohovca. Práve tento skvelý trubkár pritiahol z Hlohovca do učňovskej dychovky nových hráčov, z ktorých dvaja sa vypracovali na sólistov. Štefančík sa stal členom divadelného orchestra vo Zvolene a Anton Magyari sólistom veľkej dychovky v Považskej Bystrici, ale aj prvým trubkárom vo veľkom tanečnom orchestri RYTMUS.

V pamätnom roku 1949 po akejsi reorganizácii vojenských hudieb prišli z Košíc do Považskej Bystrice skvelí vojenský hudobníci, ktorí pozdvihli interpretačnú úroveň tejto dychovky na takmer profesionálnu úroveň. V novom začlenení hudby v závodnom klube ROH dosiahla dychovka skutočne dobrú úroveň, čo sa prejavilo najmä v súťažiach od roku 1950 do roku 1954.